

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA.

SZÉKELYFÖLD

IRTA

HANKÓ VILMOS DR.

A KÉPEKET RAJZOLTÁK:

GORÓ LAJOS, HUSZKA JÓZSEF ÉS TULL ÖDÖN.

115 EREDETI KÉPPEL.

BUDAPEST.

LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)

CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVKEZELÉS BIZOMÁNYA.

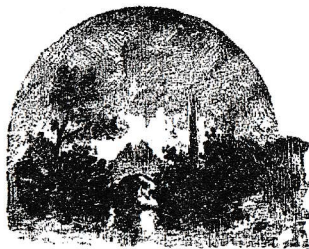
melegben van; ha mélyebben leereszkedik, a hőség elviselhetetlen.

A víz konyhasó tartalmát összehasonlítva a nevezetesebb hazai és külföldi vizekével, úgy találjuk, hogy a honi sós források között a leggazdagabbak közé tartozik, a külföldi vizek közt pedig a reichenhalli mellett foglal el igen előkelő helyet. A tó partján a földből meggyujtható gázok (mocsárgáz) fejlődnek.

A vizet a görvélyes, csúzos, köszvényes és idegbetegek nagy sikerrel használják.

A fürdőtelep lakóházaiban — nem számítva a magánházakat és az erdőben épült villákban kiadó szobákat — összesen 25 szoba áll a vendégek rendelkezésére.

Szovátában egy megbecsülhetetlen természeti kincset ajándékozott a természet a vármegyének. A vármegye érdeke volna, hogy ez a kincs egy perczig se heverjen tovább paragon, hanem gyümölcsözzék a szenvedő emberiség, s a természet játékaiban gyönyörködő közönség javára.

TARTALOM.

	Lap.
Előszó	I.
A székely nép eredete a regében	1
A székelység történetéből	4
A Székelyföld geográfiája dióhéjban	8
A Székelyföld tájszépségei, emlékei	16
A Székelyföld kőzetei és ásványai	20
A Székelyföld fürdői, ásványvizei	26
Erdők, növények	33
A Székelyföld állatvilága	40
A székely népről	46
Udvarhelymegye	
Útban Székely-Udvarhely felé	69
Székely-Udvarhely	78
Kirándulások Székely-Udvarhelyről	84
Homoród-fürdő	87
Kirándulások Homoródról	90
A Homoród-almási barlang	97
Korond és környéke	105
Parajd és környéke	115
Barangolások Udvarhely megyében	120
Háromszék vármegye	
Baróthtól Előpatakig	129
Előpatak	137
Szepesi-Szent-György	150
Sepsi-Szent-György környéke	154
Bálványos fürdő. Torjai „Büdös-barlang“	162
Kézdi-Vásárhely	174
Az ojtózi-szoros	178

Gábor Áron, a székely ágyúhős	188
A háromszéki vasúton	196
Kovászna	201
A Kovászna-gyulafalvi iparvasút	212
Csikvármegye	
Tusnád	222
A Szent Anna-tó és környéke	230
Kászon földje	238
Al-Csíkban	242
Csik-Szereda, Csík-Somlyó	248
Fel-Csíkban	252
Fel-Csíkban. Az Ólt fejsó völgye	262
Gyergyóban	272
Borszék és kiránduló helyei	287
Maros-Torda vármegye	
Maros-Vásárhely	317
A Maros völgyén fölfelé	331
A görgényi völgyben	340
A Nyárad völgyében	346
Szováta	349

A székely nép eredete a regében.

Midőn estenden a nap nyugovóra száll s fent a magasban kigyúlnak az ég világoló mécsesei — ha a hold szelid fénye nem ragyogja be az estét — az égboltozaton halaványon derengő fényőv jelenik meg. „A *hadak útja*“ mondja meg illetődve — e mindennapos égi jelenség láttára — a székely; s a mit mond, nyomában valami szunnyadó emlék kezd ébredezni lelkében s az emlékekkel felújul előtte verőfényes gyermekkorának legszebb regéje:

„Fogyaték népével hátrált Csaba, hogy az elvesztett hon visszaszerzésére ázsiai rokonaival egyesülten térhessen vissza; magával viszi Etele szent kardját, hogy a puszták tengerének habjaiban tisztára mosván, annak bűvös erejét ismét visszaadja. Erdély végső határánál őrködni hagyja a székelyt, hogy ha majd visszatér, segítségére legyen. Elváláskor a távozók áldoznak tűznek, víznek, levegőnek és földnek, azután megesküsznek, hogy fenyegető vész

idején segítséggel fordulnak vissza még a világ végéről is. Am alig haladtak a havas' aljáig, már a körül lakó népség felemelkedett a maroknyi székely ellen: de megrendül a föld, megrázkódnak a fenyűk koronái s hírül adják a vonulóknak társaik veszedelmét; a hadak egy része visszafordul s meglepvn, pozdorjaként szórja szét az ellent. "

„Egy év mult el s a völgyek lakói megirigylik a székely nyugalmát s ismét fenyegetik seregeikkel; a patak sikoltva szalad a folyamba, folyam a tengerbe és hirt visznek a távozóknak; a segély nem késik, s a székely ismét mentve lón. "

„Három év multán új nemzetségek veszik körül a székelyt s küzdelem fejlik ki köztük életre-halálra. Már a szellő sem éri el a Görögország tájára távozottakat, de a puszták viharával társulván, mégis megtalálja őket messze délkeleten. Csaba népe harmadszor is győzelemre segíti testvéreiket. "

„Sok idő folyt le ezután; a magban elültetett diófák agg törzsekké nevedektek, a fiak megvénültek s az unokák lettek fegyverhordó bátor férfiakká. A szorgalom a rengeteget kies teleppé varázsolta, a hosszú tartózkodás az örállomást édes hazává tette; nem volt, ki háborítani merje a székely tűzhelyét, mely saját erős karjának s ismeretlen seregeknek védelme alatt állott. De végre is kitör a szomszédok régi gyűlölete a nyelvben és szokásban egyedül álló székely ellen; megszámlálhatatlan nép kel fel a székely kiirtására s a bérczes kis hazát minden oldalról ostromolni kezdi. Dicsően vív a székely, de már-már lankadoz a túlnyomó erő ellenében. A segítség messze van, tán feledésbe is mentek; az eiszakadt hű társak pedig már rég a földben aluszszák álmaikat. Ámde a székelyek csillaga nem szunnyadoz; megemlékezve az áldozatról, az esküről, lobogva viszi a hirt a földről az égi csarnokokba. Itt lent az utolsó csata készül, maroknyi nép az ellenséggel szemközt,

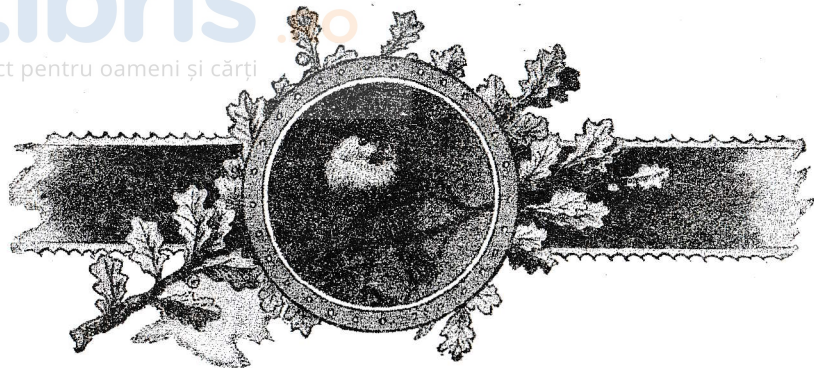
midőn egyszerre paripák dobogása és fegyverek moraja hallatszik s fényes hadak vonulnak némán az égen fölfelé; a dicső harcoztársak, kik háromszor jövének segítségre, most negyedszer, mint hallgatag szellemek hosszú sorban nyomulnak a csillagos égen keresztül feleik segítségére s leszállnak ott, hol a kék boltozat a székely havasokkal ölelkezik. "

„Nincs halandó erő, mely megállhatna a halhatatlankok előtt; rémülés szállja meg a tenger ellenséget s futnak mindenfelé, többé hátra sem tekintve.

Azóta áll a székely háborítatlanul; nemsokára véget ér hű örködése is, midőn a végleg elköltözöttek hű unokáihoz mint kalauz csatlakozva, örökségüket, nagy Magyarországot visszafoglalják. A fényes hadak ösvénye pedig, melyet jöttökben s visszatértökben taposának, eltörölhetetlenül maradt az ég boltozatán; lábaiknak és lovaik patkói-nak nyomdoka az, mit derült éjféleken mint tejfehér szalagot látsz tündökleni a magasban, s melynek neve azon órától fogva „hadak útja“ a székelyeknél. " 1)

1) Ipolyi: Magyar Mythologia. Pest. 1854.

A székelység történetéből.

A milyen híven őrzi a székelyek hun-scytha-eredetének emlékét e szép rege, épen olyan híven őrzik azt a székelyek földjén a kövek, a felhőkbe vesző bérczek szikla-ormai, az erdők szakadékai, a hegyi várak mohlepte omladékai, az ivadékról-ivadékra szálló regék, mondák, szálló igék, ősi közmondások (Székely szülte a magyart!), a székelyek ajkán megcsendülő vitézi énekek. Minden székely dal a székelyek eredetének verses krónikája, minden dalos székely méla hegedőse.

Azok a történeti források, melyekből a székelyek eredetére vonatkozó adatokat merítették, szájhagyományok, legendák és krónikák voltak. Ezen adatokból formálódott az idők folyamán a székely nemzet megalakulásának historiája; ezen adatok összevetése nyomán kristályosodott ki a székelyek eredetére vonatkozó hitvallásunk:

A nagy hun birodalom összeomlása után mintegy 3000 hun vitéz elvált társaitól s meghuzódott Erdélyben, az erdőborította Hargitának lakatlan környékén. Senkit nem háborgatva, másoktól ritkán háborgattatva éltek, sza-

porodtak, terjeszkedtek. A teljes hatalmat a Budavárban székelő főrabonbán gyakorolta addig felettük, míg Árpád daliás lovas csapatja leszállott a Kárpátok hegyeiről. Épen a nagy Zandirham, hős Upoletnek szülő apja parancsolt a székelyeknek akkor, mikor a székelyek hirül vették a velök egy töből fakadt magyarságnak megérkezését. Követeket küldöttek Árpád elé, hogy őtet fogadják az új hazában s hogy felajánlják neki segítségüket az ország meghódításában. Árpád kedvesen fogadta székely véreit, velük szerződést kötven, nekik hat kőre metszett alaptörvényt adott, mely Budavárban a nemzetgyűlés előtt felolvastatván, a nép üdvriadalmi között szentesített. Ezen alaptörvények képezték a gyökeret, a melyből kisarjadzott a székely nép alkotmányának fája.

Hogy a székely ősfoglalás jogán bírt földjét megtarthassa, hogy őrálló hivatásában a magyar hazát minden kelet felől jövő támadás ellen megvédelmezhesse: katonailag szervezkedett; ezen katonai szervezetben a székely nemzet minden tagja számot tevő tényező: katona volt.¹⁾

Az örökös katonai foglalkozás a székelyben fokozottabb mértékben kifejlesztette a katonai erényeket, tulajdonságokat. A fejedelmek, királyok ezen a szó szoros értelmében katona-nép szolgálatait gyakran igénybe vették, e szolgálat fejében azután biztosították jogait, tiszteletben tartották ősi intézményeit és szokásait.

A székelyföld székekre volt felosztva, melyekben a székely ázsiai típusu törzrendszerben élt.

A székelyek örökségeiket és a székekben a tisztségeket nemek ságak szerint osztották meg maguk között; az örökség úgy, mint a tisztség ivadékról-ivadékra szállott. Ha a családban fiu és leány volt, a birtokot a fiu örökölte, a leány hozományt kapott; ha csak leány volt, úgy örökölt

¹⁾ Nagy János: A székelyek scytha-hún eredetűsége. Kolozsvár. 1879.

mint fiu-leány.¹⁾ Ha valaki gyermektelenül halt meg, rokonai örökölték; ha rokonok sem maradtak utána: a szomszédra szállott az örökség. A székely birtokot birtokosának eladni nem volt szabad. Ezen bölcs intézkedésnek köszönhető, hogy a székely birtok nem jutott idegen kézre, hogy a Székelyföldön nem telepedett le idegen és hogy ott a nagybirtokos-osztály s ennek rendén a proletariátus ki nem fejlődött.

A székely nép 1848-ig Erdély közjogában külön nemzetet alkotott. Törvényeink a székelyeket, bármelyikhez tartoztak is a három rend közül (főember, lóháton harczoló lófő-székely, vagy gyalog közszékely), egyaránt nemeseknek ismerték. A székely bárhová költözött is a magyar korona területén, ha igazi székelységét igazolta, a nemesi jogokat élvezhette.²⁾

Élvezte is addig, míg a mult században a határőrvidéki katonai rendszer jármába fogták s adófizetésre kényszerítették. Az 1848-iki törvények azután végkép megszüntették kiváltságait.

Azelőtt minden székely jogokat élvezett és jogot gyakorolt. Ezen jogokat még a fejedelmekkel szemben is megvédelmezték. De nemcsak saját jogaiknak voltak hű védelmezői! Hol a haza és szabadság érdekében helyt kellett állani, a székelyt mindig ott találjuk a szabadság és nemzeti jog lobogója alatt. A harczok tüzében az erős kar, a szív bátorsága, a faji önérzet voltak szövetségeseik, a historiai öntudat volt talizmánjuk; ringató álmái elkísérték a csatába is; vissza is hozták győzedelmesen. Törökverő Hunyadi János hadaiban sok volt a székely, vitézségükkel vívták ki a „Székelyszabadság“-ot. Mátyás király dicső

¹⁾ Molnár Károly: A székelyekről. A magyarországi Kárpátgyűlés Évkönyve. Késmárk. 1880.

²⁾ Réthy László: A székelyek s a magyar honfoglalás. Ethnographia 1890. 1. sz.

fekete seregének zömét székelyekből toborzotta össze. A Szabadságlevél, mit Mátyástól, azon idők legnagyobb hadvezérétől kaptak, a székely vitézség dicsérete. Bocskay, Bethlen Gábor és I. Rákóczy György székelyekkel harczoltak a hazáért, vallásért és szabadságért. Szabadságharcunk legendaszerű hőisének, Bem tábornoknak, legkedvesebb katonái székelyek voltak.

A magyar királyság keleti fellegvárának őrállománán, a magyarság támadó és védő harczaiban, az ezer év alatt dúló csaták fergetegeiben ezrivel vértett el a székely; és mégis él! Él ősi szabadságának, földjének, erényeinek, erejének teljes birtokában, tovább is hordozva historiai és nemzeti küldetését megizmosodott vállain. És vajjon mi tarthatta fenn másfélezer esztendőn keresztül e maroknyi népet? Mi óvta az elmerüléstől a sötét századok hullámvéréseiben? Mi védte meg az elpusztulástól? Fajának nemes tulajdonságai, ősi erényei, intézményei, sajátos birtokviszonyai, családalkotó hajlama, a földnek: a bűbájos Székelyföldnek természeti fekvése, varázsa, vagy talán a hadak útján megjelenő ősök segítsége?

A székelyföld geográfia dióhéjban.

Az erdélyi felföld keleti részén nagykiterjedésű, hegyekkel sűrűn behálózott hegyes vidék emelkedik.

A hegyek hatalmas tömegéből különösen két hegyláncz válik ki. Északról délre huzódó, nagyterjedelmű, magas szikla-csúcsokkal, festői sziklacsoportokkal ékeskedő, s rengeteg erdőségekkel borított hegylánczolat mind a kettő.

A keleti láncz a Kárpátok övének egyik szakasza: az ország keleti határát képező *keleti határlánczolat*. A nyugati a keletivel egyközűen haladó s 136 kilométer hosszú *Hargita* és a *persányi-hegység*, mely az előbbi folytatásának tekinthető.

E hegyek közül mindenik más és más korszakáról beszél a föld történetének. A keleti lánczolatnak a kréta- vagy eocenkori kárpáti homokkő-, a Hargitának az Erdély tűzhányó korszakában előtörő trachit a fő-alkotó kőzete. Ezen hegylánczok egyes szakaszainak külön neveket adtak. A keleti határlánczolat északi szakaszát *gyergyói-*, a középsőt *csiki-*, a délit *bereczki havasoknak* nevezik. E hegyek egyike sem emelkedik az örök hó határvonaláig, de csúcsaik vonalzatának merészségével még az Alpések ismerőjét is megragadják. A gyergyói- és csikihavasok emelkedései: a Vereskő, az Öcsémteteje, a Tarkó, az

Egyeskő, a Nagy-Hagymás és a Czofronka a legszebb szabású mészsziklák, a miket csak látni lehet.

A bereczki havasoknak egyik nevezetes tagja az 1649 méter magas Nemere-hegy. Nevezetes, hegy ez, mert onnan indul ki a *Nemere-szél*, a melyet a mennyire óhajt a háromszéki ember, épen annyira fél is tőle. Óhajtja, mert tapasztalatok nyomán megérlelődött szent meggyőződése, hogy az az esztendő, a melyben a Nemere szele gyakran fúj, termékeny lesz, s hogy az ilyen esztendőben szorgalmas munkája után bő áldást várhat. Félt tőle, mert midőn a Nemere kibontja szárnyait s végigseper a falvakon és utakon, házfödeleket ragad magával, fákat csavar ki tövestől, az utasok szekereit, — még a gabonával rakottakat is — fölforgatja; ha pedig téli időben kerekedik fel, az utba eső falvak szélső házait hóval eltorlaszolja, fagyos lehelletével megdermeszt embert és állatot s vastag hórétegből borít rá szemfedőt.¹⁾

A Hargitának északi tagja a *görgényi hegyecsoport*, a középső a tulajdonképeni *Hargita*, a melyhez délről a *Hermányi-* és *háromszéki hegyek* csatlakoznak. Alkotásánál fogva a Besztercze-Naszód- és Maros-Torda-vármegyék határán emelkedő *Kelemen-havast* is ezen lánczolat tagjának tekintik. Nagyrésztében úttalan és lakatlan hegység, melyet sűrű erdőségek borítanak. Július és augusztus hónapokban mintegy 15000 db. marha s 50—60000 db. juh legel rajta.

A Hargita sziklatestéből keletre és nyugatra hegyágak nyulnak ki, a hegyek lejtőjéről különösen nyugat felé nyájas völgyek ereszkednek alá. A völgyek a keleti határlánczolat és a Hargita között helylyel-közzel tágas medenczékkel szélesednek. Egyik-másik medenczét az éles természeti határok egymástól elkülönített, zárt egységekké formálják.

¹⁾ Dr. Jákó János: Háromszék megye földrajzi leírása. Nagy-Kikinda. 1883.